

Масква — Польшча

Даўней слова „Масква“, як у нас, так і ў Маскалѣў, ужывалася ў двух значаньнях — назову гораду й назову маскоўскае дзяржавы. У нас найчасьцей ужывалася ў гэтым другім значаньню, бо нашыя прадзеда часьцей мелі дачыненні з маскоўскай дзяржаваю, чымся зь ейнай сталіцаю. І цяперака ў Беларусі слова „Масква“ нярэдка ў народных прыказках („Масква сьлёзам ня верыць“, „Ня дуры Масквы, бо яна й так дурная“) і звычайна ў гутарках палітычных — значыць маскоўскі край, дзяржава, а ня горад, і тады ў Польшчы яму адпавядае не Варшава, бо дзяржава ніколі ня звалася Варшаваю, а — „Польшча, Польшч“. Калі, прыкладам, кажуць, што мы хочам быць незалежнымі ад Масквы, дык ясна, што думаюць аб маскоўскай дзяржаве, а ня горадзе; ясна таксама, што, маючы на ўвазе польскі край, народ, мусім сказаць, што хочам быць незалежнымі ад Польшчы (а не ад Варшавы) і пад. Хоць у паэтычнай мове, як звычайная сынэкдаха, гэта зусім магчыма („дзе ўжо год сотні Масква і Варшава торг гругановы вядуць між сабой“ — „Над Нёмнам“ у „Шляхам жыцьця“).

Трэба аб гэтым зацеміць, бо ў нас на гэтым пункце часта мыляюцца — звычайна тыя, што мала знаюць гісторыю.

Парабкаў Масквы (= Маскоўшчыны), маскаляфілаў, якія будуць крыўдаваць на нас за званьне маскоўскае дзяржавы назовам ейнае сталіцы, можам уцешыць тым, што гэткае званьне аналёгічнае да назову „Рым“ у дачыненню да старавечнага Рыму (гораду і дзяржавы).

Ведама, што побач із „Масква“ ў значаньню краю, дзяржавы кажацца й „Маскоўшчына“ і нат цяперака гэтае слова звычайнейшае.

„Жмудзь“ ці „Жамойць“?

Беларуская хорма назову краю нашых паўночна-заходніх суседзяў цяпер ёсьцека „Жмудзь“, але ў старабеларускай мове была хорма „Жамойць“ (пісалі *Жомойть*) із жмудзкага „Жемайтис“; дзеля таго некаторыя думаюць, што хорма „Жмудзь“ не беларуская, а польская, што пабеларуску й цяпер трэба зваць „Жамойць“. Пытаньне зводзіцца да таго, ці ў мове беларускай із „Жамойць“ магла паўстаць хорма „Жмудзь“? „О“ па „м“ сусім лёгка магло перайсьці ў „у“. Гэта беларуская асаблівасьць, што „о“ й „а“ ля вусьняных сугукаў часта пераходзяць у „у“. Прыкладам: грумада, смурод, дыялектычныя „Тумаш“ (гл. у віцебскім варыянце песьні „Баба Еўка, дзед Тумаш...“), „кувалак“ і шмат іншых. Пры беларускім націску, калі склады ненацісьненыя вымаўляюцца шмат слабей за націсьненыя, ненацісьненае „а“ па „ж“ магло выпасьці. Апрача таго, магла тут дзеяць аналёгія беларускага дзеяслова „жму-жмаць“. „Ц“ магло ўпадобніцца да звонкага (сонорнага) „й“, пераходзячы ў „дз“; гэта таксама асаблівасьць беларуская. Прыпадкі такога пераходу маем у беларускай мове. Прыкладам, у некаторых гаворках „шэнціць“ зьмянілася ў „шэндзіць“. Значыцца, пераход „Жамойць“ у „Жмудзь“ вельмі прыродны ў беларускай мове, тымчасам у мове польскай такі пераход непраўдападобны. Беларуская гэтае хормы зразумельшая таксама з прычынаў гісторычна-геаграфічных, бо назоў гэты шмат часьцей быў вымаўляны Беларусамі, чымся Палякамі. Цяжэй выясьніць шчэзьненьне „й“, знач. пераход „Жмудзь“ у „Жмудзь“. У прозьвішчах, як „Жмудзіновіч“, „й“ захавалася. Але й гэтае шчэзьненьне выглядае магчымым ля сярэдняязычнага беларускага „дз“. Дык абедзьве хормы беларускія — старая „Жамойць“ і новая „Жмудзь“.